

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

12-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 12 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Hadjamuratova Matlyuba Xoshimovna</i> O'ZBEKISTONDA TA'LIM TIZIMIDAGI INNOVATSION ISLOHOTLARNING NATIJALARI.....	13-16
<i>Равшанов Махмуд</i> ЗАСЛУГИ АЛИШЕРА НАВОИ В ИЗУЧЕНИИ РАЗВИТИЙ ТЮРКСКИХ ЯЗЫКОВ	17-19
<i>Tursunov Bekzot Yandashevich</i> FARG'ONA VODIYSIDA HASHAR YO'LI BILAN QURILGAN GIDROINSHOOTLAR TARIXIDAN	20-24
<i>Jumaboyev Azizjon Sayfiddin o'g'li, Shenkar Michael</i> SHARQ MAMLAKATLARIDA MIRZO ULUG'BEK ILMIY MEROSINING O'RGANILISHI	25-30
<i>Esanova Nilufar</i> O'ZBEKISTON–ROSSIYA ENERGETIK ALOQALARI TARIXI:LUKOYL MISOLIDA	31-36
<i>Asadova Ra'no Baymanovna</i> OLIY TA'LIM VA ILMIY-TEXNIK HAMKORLIK: O'ZBEKISTON HINDISTON HAMKORLIGINING ILMIY SALOHİYATI VA ISTIQBOLLARI ...	37-40
<i>Aytmuratova Janilsin</i> FROM THE HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF ARCHAEOLOGICAL SCIENCE IN KARAKALPAKSTAN	41-44
<i>Toreniyazov Jalgas Yerjanovich, Rzaeva Manzura Abatovna</i> JANUBIY OROL BO'YI SHAHARLARI TARIXI BO'YICHA MANBALAR (SHARQ MANBALARI).....	45-49
<i>Baqoyev Umidjon Shuhrat o'g'li</i> ABBOS I VA VALI MUHAMMADXON O'RTASIDAGI SIYOSIY ALOQALAR	50-55
<i>Mo'minov Xusanboy Madaminjonovich, Qodirjonov Omadjon Tavakkaljon o'g'li</i> ANDIJON VILOYATI SUV XO'JALIGI BIRLASHMASI FAOLIYATI TARIXIDAN (1991-1996-YILLAR MISOLIDA).....	56-60
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> XOTIN-QIZLARNING PEDAGOGIK FAOLIYATDA TUTGAN O'RNI: TARIXIY JARAYON VA HOZIRGI TENDENSIYALAR	61-65
<i>Choriyeva Nargiza Ibotovna</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASIDA TURIZM SOHASINING HUQUQIY ASOSLARI VA UNING ZAMONAVIY RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	66-69
<i>Fayzullayev Oybek</i> O'RTA OSIYO XONLIKLAR TARIXINI O'RGANISH (XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHIDAGI RUS MANBALARI ASOSIDA)	70-74
<i>Norboyev Ravshan Saydulla o'g'li</i> SHIMOLI-G'ARBIY BAQTRIYANING ELLINIZM DAVRI ARXEOLGIK YODGORLIKLARI TIPOLOGIYASI	75-79
<i>Rajabova Nazira Shaxobovna</i> O'ZBEK XALQ AFSONALARIDA AYOL OBRAZLARINING TASVIRLARI	80-84

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Gabbarov Sabit Nietali'evich

QO'Y VA ECHKILAR BOSH SONINI EKONOMETRIK MODELLAR ASOSIDA
PROGNOZLASH VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI
(QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI QO'NG'IROT TUMANI MISOLIDA) 85-89

Xolmurotov Fozil

XORAZM VILOYATIDA EKSPORT NATIJALARI VA REAL SEKTOR
RESURSLARI O'RTASIDAGI KO'P O'LCHOVLI BOG'LIQLIK 90-103

Raximov Faxriddin Shavkatovich

TA'LIM TASHKILOTLARIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING MARKETING
SAMARADORLIGIGA TA'SIRI 104-116

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Xoliqov Yunus Ortiqovich

YANGI O'ZBEKISTONDA MILLATLARARO MADANIYATNI
YUKSALTIRISH STRATEGIYASI 117-121

Farxodjonova Nodira Farxodjon qizi

JADIDLAR MEROSI VA ZAMONAVIY JAMIYAT BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA
MA'NAVIY QADRIYATLARNING ROLI 122-128

Jumayeva Shaxlo Suyunovna

TALABALARDA INTELLEKTUAL MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH OMILLARI 129-133

Yazdonova Saxiba Kurbanovna, Sanaqulov Sardor Isaqulovich

SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINI BOSHQARISH METODIKASI 134-138

Danabayev Xurshid Napasovich

SPORT TURLARI VA FALSAFIY-ESTETIKANING DIALEKTIK TAHLILI 139-142

Shokirov Tohirjon

CHOLG'U SOZLARINING YOSHLARNING MA'NAVIY YUKSALISHIDAGI
O'RNI VA AHAMIYATI (DUTOR VA RUBOB SOZLARI MISOLIDA) 143-148

Raxmatov Alisher Obidovich

YANGI O'ZBEKISTONDA SHAXS ZAMONAVIY IJTIMOYIY JARAYONLARGA
INTEGRATSIYALASHUVINING FALSAFIY TAHLILI 149-152

Abduraxmanova Nodiraxon Xusnutdinovna

HUQUQIY MADANIYAT VA DEMOKRATIYA:
IJTIMOIY FALSAFIY YONDASHUVLAR VA KONSEPSIYALAR 153-158

Axatova Dildora Axtamovna

IBN SINONING "RISOLAYI FIL-HUZN" ASARINING FALSAFIY TAHLILI 159-163

Toshboboyev Maksud Jalilovich

AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA SUN'IY INTELLEKT VA IJTIMOYIY JARAYONLAR
DIALEKTIKASI 164-168

Abdiyev G'ayrat Ergashevich

YANGI O'ZBEKISTON SIYOSIY AMALIYOTIDA YOSHLARNING IJTIMOYIY-SIYOSIY
FAOLLIGINING NAMOYON BO'LISH SHAKLLARI 169-174

<i>Axmedova Dilrabo Sa'dullayevna</i> GLOBALIZATSIYA SHAROITIDA O'ZBEK YOSHLARINING MA'NAVIY-AXLOQIY QARASHLARIDAGI O'ZGARISHLAR	175-179
<i>Sodirjonov Muhridin Mahamadaminovich</i> RAQAMLI JAMIYATDA INSON KAPITALI RIVOJLANISHI: NAZARIY VA AMALIY JIHATLAR.....	180-187
<i>Abduraxmonov Xasan Ibroximovich</i> YOSHLAR DUNYOQARASHIDA INNOVATSION TASHABBUSLARNI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI	188-192
<i>Norbo'tayev Islombek Musurmonovich</i> POSTHAQIQAT SIYOSATI: ALTERNATIV AXBOROT OQIMLARI ORQALI DEZINFORMATSIYA	193-198
<i>Ergashev Alijon Boxodirovich</i> AXBOROTLASHGAN JAMIYAT SHAROITIDA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASHNING TRANSFORMATSIYASI.....	199-203
<i>Elmuradova Surayyo Abdijalilovna</i> AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA OTA-ONA VA BOLA MUNOSABATLARINING YANGI MODEL.....	204-207
<i>Bobamirzayev Abdulaziz</i> RAZIYY AD-DIN AS-SARAXSIY HAYOTI VA ASARLARI HAQIDA ILK MA'LUMOTLAR.....	208-211
<i>Rasulov Azizxon Mukhamadqodirovich</i> AXBOROTLASHGAN JAMIYATDAGI IJTIMOY O'ZGARISHLAR HAQIDA AYRIM MULOHAZALAR	212-216
<i>Do'snazarov Mirjalol Esanboy o'g'li</i> AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA HAYOT VA O'LIM MUAMMOSINING FALSAFIY-AXLOQIY MEXANIZMLARI	217-221
<i>Beshimov Xamidjon Sayidovich</i> FALSAFADA INSON QADRI TUSHUNCHASINING MAZMUN-MOHİYATI VA GENEZISI	222-226
<i>Muhammadiyev Bekzod O'ktamjon o'g'li</i> VIRTUAL MULOQOTDA SHAXSLARARO MUNOSABATLARNING TRANSFORMATSIYASI VA UNING AXLOQIY JIHATLARI.....	227-231
<i>Kdirbaev Baxadir Berdaxovich</i> AXBOROT JAMIYATIDA MEDIA MADANIYATNING SOTSIOMADANIY TRANSFORMATSIYALARDAGI ROLI.....	232-237
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Mamadaliyeva Naibaxon, Orifboyev Abdulloh</i> O'ZBEK TILIDA "HALOL" VA "HAROM" LEKSEMALARINING ZAMONAVIY SEMANTIK, PRAGMATIK VA SOTSIOMADANIY TAHLILI.....	238-245

<i>Уринбаева Дилбар Базаровна</i> СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПЕСЕН УЗБЕКСКИХ И ТУРЕЦКИХ ПЕВЦОВ НА ОСНОВЕ КОМПЬЮТЕРНОЙ ЛИНГВИСТИКИ: НОВЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ	246-258
<i>Алиева Эльвина Аметовна, Нуруллаева Дилбар Алиевна</i> СИНТАКСИЧЕСКИЙ СПОСОБ ВЫРАЖЕНИЯ ЗНАЧЕНИЯ СРАВНЕНИЯ И ЕГО ОСНОВНЫЕ СРЕДСТВА НА ПРИМЕРЕ РАССКАЗОВ А.И. КУПРИНА	259-264
<i>Karimov Ulugbek Nusratovich</i> THE POETICS OF THE CHARACTERS' INNER WORLD IN "SPOOK COUNTRY"	265-269
<i>Sodiqova Baxtigul Ibodullayevna</i> POSTMODERN NARRATIVE TECHNIQUES IN JOHN FOWLES' WORKS: AN INTERTEXTUAL, LINGUISTIC, AND AESTHETIC APPROACH.....	270-275
<i>Tokimbetova Gulbahor Abatbayevna</i> QORAQALPOQ MUMTOZ SHOIRLAR LIRIKASINING JANRIY-TEMATIK XUSUSIYATLARI	276-279
<i>Isroilova Manzura Jamolovna</i> FRANSUZ PUBLITSISTIK MATNLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	280-284
<i>Sobirjonova Muxlisa Sobirjonovna</i> YOLG'IZLIK FENOMENINING SEMANTIK SHAKLLANISHI VA UNING HISSIY TAJRIBADAGI IFODASI.....	285-290
<i>Bobojonov Dilshod Jumakul ugli</i> THE PRAGMATIC AND LINGUO-CULTURAL CLASSIFICATION OF NEWSPAPER HEADLINES.....	291-294
<i>Shamshetova Biybiayim Janibek qizi</i> LINGVISTIKA VA MADANIYATSHUNOSLIKDA ANTROPOSENTRIZM KONSEPSIYASI	295-302
<i>Xaitova Gulhayo Tovasharovna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA MAKON VA ZAMON KATEGORIYASI DOIRASIDAGI YAQIN-UZOQ OPPOZITSIYASINING CHOG'ISHTIRMA TAHLILI	303-307
<i>Mardanova Mohira Davron qizi</i> THE ROLE OF "THE FINANCIER" IN WORLD LINGUISTICS	308-311
<i>Khalilova Shohista Muhammadi qizi</i> COMPARATIVE ANALYSIS OF UTOPIAN AND ANTI-UTOPIAN MOTIFS IN ENGLISH AND UZBEK PROSE	312-315
<i>Davlatova Shahnoza Muhammadiyevna</i> SUD VA TERGOV MOTIVLARINING ADABIY FUNKSIYASI	316-319
<i>Rustamov Dilshodbek</i> NUTQIY MULOQOT TAVSIFI	320-323
<i>Musayev Akmaljon Ibrogimovich</i> INGLIZ VA O'ZBEK DIPLOMATIK DISKURSIDA LEKSIK-SEMANTIK XUSUSIYATLAR VA TERMINOLOGIK TIZIMNING TALQINI	324-329
<i>Shamsuddinova Diyoraxon Yorqinbek qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK MEDIADISKURSINING LISONIY TAHLILI: TUZILISHI, XUSUSIYATLARI	330-333

<i>Numonova Mashxuraxon Qobiljon qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA "SUV/WATER" KONSEPTINING LISONIY MODELLASHUVI: NOMINATIV VA KOMMUNIKATIV MAYDONLARNING QIYOSIY TADQIQI	334-342
<i>Норкулова Шахло Абдугофур кизи</i> СТИЛИСТИЧЕСКАЯ ОКРАСКА ПРОЗВИЩ И ЕЁ ВЛИЯНИЕ НА КОММУНИКАЦИЮ ...	343-345
<i>Tursunova Javhar Bakir qizi</i> O'ZBEK TILINI LINGVOKULTUROLOGIK YONDASHUV ASOSIDA O'QITISH	346-350
<i>Xoshimova Mohigul Axmatovna</i> XIX-XX ASRLAR DOSTONCHILIGIDA ADABIY TA'SIR MASALASI	351-355
<i>Омонова Мадина Аслиддиновна</i> ЛЕКСИЧЕСКИЕ ЛАКУНЫ УЗБЕКСКОЙ КУЛЬТУРЫ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ: ПРОБЛЕМЫ НЕПЕРЕВОДИМЫХ КОНЦЕПТОВ	356-361
<i>Abdulkhakova Dilafruz Shamsiddinovna</i> PERSPECTIVES AND THEORETICAL APPROACHES TO FORMULAIC EXPRESSIONS	362-370
<i>Abduraimova Mahliyo Valijon qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA GAZ SANOAT TERMINLARINING SHAKLLANISH USULLARI.....	371-373
<i>Rajat Choudhary</i> LATIN: THE TIMELESS LANGUAGE OF MEDICINE	374-377
<i>Клеблеева Резеда Радионовна</i> МИФОПОЭТИКА КАК КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ ОСНОВА ЛИТЕРАТУРНОГО ТВОРЧЕСТВА	378-381
<i>Irbutaeva Nigora, Ozodova Dilafruz, Xoliqova Sabina</i> RUS TILIDA SO'ZLASHMAYDIGAN TALABALAR UCHUN RUS TILI DARSLARIDA QO'SHIQ MATERIALLARIDAN FOYDALANISH	382-385
<i>Dilbarjonov Ismoiljon, Gavxaroy Isroiljon qizi</i> SPORT TERMINLARINING UMUMIY XUSUSIYATLARI	386-389
<i>Arapjonova Zebo Otabek qizi</i> THE IMPACT OF ACCENT AND PRONUNCIATION ON COMMUNICATION IN GLOBAL ENGLISH.....	390-394
<i>Qarshiyeva Muxarram Shuxratovna</i> THE ADAPTATION PROCESS OF TERMS BORROWED INTO UZBEK FROM RUSSIAN AND ENGLISH LANGUAGES.....	395-399

12.00.00 - YURIDIK FANLAR

<i>Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich</i> JAMOAVIY MEHNAT NIZOLARINI HAL ETISH: MILLIY VA XORIJIY TAJRIBA.....	400-407
<i>Zokirov Sherzod Ilxom o'g'li</i> PROKURATURA ORGANLARIDA SUN'IY INTELLEKTNI JORIY QILISH ORQALI MUROJAATLAR BILAN ISHLASH SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	408-415
<i>Shermatov Nuriddin, Jamshidbek Ibrokhimov</i> SUN'IY INTELLEKT (AI) VA ADDITIV ISHLAB CHIQRISH (AM) INTEGRATSIYASI SHAROITIDA INSON HUQUQLARI HAMDA FUQAROLIK-HUQUQIY JAVOBGARLIKNING NAZARIY-HUQUQIY MUAMMOLARI.....	416-428

<i>G'ulommamatova Parvina Akbarali qizi</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING KRIPTO-AKTIVLAR SOHASIDAGI JINOYATLARNI OLDINI OLISH VA TARTIBGA SOLISH BORASIDAGI XALQARO-HUQUQIY HAMKORLIGINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....	429-435
<i>Djalilov Javoxir Abdumajitovich</i> ISBOT QILISHNING UMUMIY SHARTLARI MAZMUNI VA TASNIFLANISHI	436-443
<i>Normurodova Behro'za Xolmo'minovna</i> RAQAMLI DALILLARNI TO'PLASHDA XALQARO TASHKILOTLARNING O'RNI.....	444-450
<i>Ismailov Bekjon Salixovich</i> NOGIRONLIGI BO'LGAN SHAXSLAR MEHNAT HUQUQINI TA'MINLASHNING HUQUQIY KAFOLATLARI TAHLILI	451-456
<i>Mahmarahimov Ixtiyor Baxtiyorovich</i> DAVLAT XARIDLARI VA TENDER SAVDOLARIDA RAQOBATGA QARSHI XATTI-HARAKATLARNING HUQUQIY OQIBATLARI.....	457-463
<i>Almatov Sanjar Zokirovich</i> DINIY EKSTREMIZMGA QARSHI KURASHISHNING HUQUQIY ASOSLARI.....	464-467
<i>Djuraev Farxod Eshboevich</i> JINOYATCHILIKKA QARSHI KURASHDA TEZKOR-QIDIRUV FAOLIYATI USULLARINING NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI.....	468-473
<i>Sadikova Dilafruz Radjabovna</i> O'ZBEKISTONDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARIDAN FOYDALANISH SOHASIDA SUG'URTA MEKANIZMINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI.....	474-481
<i>Сайфиддинов Аклиддин Анваржон огли</i> МЕСТНОЕ ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ В УЗБЕКИСТАНЕ: ПРАВОВЫЕ И ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ МЕХАНИЗМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ КЕНГАШЕЙ И ХОКИМИЯТОВ	482-488
<i>Olimov Abbosjon</i> SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYASI: TUSHUNCHASI, TURLARI VA TARIXIY RIVOJLANISHI.....	489-494

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Djamaldinova Shaxlo Obloberdiyevna</i> TIBBIYOT OLIYGOHI TALABALARIDA HISSIY VA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY VA USLUBIY JIHATLARI	495-500
<i>Муталипова Мавлюда Жунайдуллаевна</i> НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ СУТЬ АКЦИОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА	501-506
<i>Джуманиязов Фарход Улугбекович</i> РАЗРАБОТКА СИСТЕМЫ МЕТОДОВ И ПРИЁМОВ ОБУЧЕНИЯ, НАПРАВЛЕННЫХ НА РАЗВИТИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ И КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ	507-510
<i>Kuvatova Nozima Baxtiyorovna</i> TA'LIM TIZIMIDA O'QITUVCHINING MULOQOT KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH	511-515

<i>Xudayberdiyeva Nilufar Bozorovna</i> TABIIY FANLARNI KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA O'QITISH TEKNOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH	516-519
<i>Pirimbetov Bxit Allabaevich</i> BO'LAJAK O'QITUVCHIDA PEDAGOGIK ARTISTIZMNING TARKIBIY QISMLARI	520-526
<i>Djalolov Furqat Fattohovich</i> TA'LIM SIFATINI TA'MINLASHDA TO'LIQ O'ZLASHTIRISH TEKNOLOGIYASINING ROLI.....	527-531
<i>Uteniyazov Karimbay Kuanishbaevich, Eshmuratov Marat Tangatarovich</i> PEDAGOGICAL STRATEGIES AND THE INTEGRATION OF ICT IN TEACHING FOOD PHYSIOLOGY: INNOVATIVE APPROACHES IN HIGHER EDUCATION	532-538
<i>Habibullayeva Shoirra</i> O'ZBEK TILINI IKKINCHI TIL SIFATIDA O'QITISHDA INTERAKTIV METODLARDAN FOYDALANISHNING TAMOIYILLARI	539-542
<i>Abatov Jalğasbay Orınbaevich</i> TASVIRIY SAN'AT KOMPOZITSIYALARIDA RANGLARDAN FOYDALANISH USULLARI..	543-548
<i>Azzamov Yusuf Rajaboyevich</i> TALABALARNING MUSTAQIL TA'LIM KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISHDA RAQAMLI RESURSLAR VA PLATFORMALAR: TAHLIL VA TASNIF.....	549-553
<i>Джумаева Зарина Бобохон кизи, Жаббарова Паризода Илхомжон кизи</i> МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ОТНОСИТЕЛЬНЫХ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ	554-556

Received: 20 November 2025

Accepted: 1 December 2025

Published: 15 December 2025

Article / Original Paper

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF MUSICAL INSTRUMENTS IN THE SPIRITUAL DEVELOPMENT OF YOUTH (A CASE STUDY OF THE DUTOR AND RUBOB INSTRUMENTS)

Shokirov Tohirjon

Senior Lecturer, Department of Musical Education and Culture, FarSU

E-mail: toxir1304@gmail.com

Abstract. This article discusses the role and significance of musical instruments (dutar, rubab) in the spiritual upliftment of society. The great role of musical performance in the spiritual upliftment of a student and the importance of being a skilled performer of his profession are of great importance. The melody of a musical instrument is not only a musical melody, but also an attractive art that leads a person to goodness and virtue in the human mind.

Keywords: society, spirituality, musical instrument, art, musical instrument expert, scientists, thinker, heritage.

CHOLG'U SOZLARINING YOSHLARNING MA'NAVIY YUKSALISHIDAGI O'RNI VA AHAMIYATI (DUTOR VA RUBOB SOZLARI MISOLIDA)

Shokirov Tohirjon

FarDU Musiqiy ta'lim va madaniyat

kafedrasi katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada cholg'u san'atining (dutor, rubob) jamiyat ma'naviy yuksalishida o'rni va ahamiyati haqida fikrlar yuritilgan. Cholg'u ijrochiligining talaba uchun ma'naviy yuksalishida o'rni kattaligi hamda o'z kasbining mohir ijrochisi bo'lishi katta ahamiyatga ega. Cholg'u ohangi nafaqat musiqiy ohang inson ongida uni yaxshilikka, ezgulikka yetaklovchi jozibali san'atdir.

Kalit so'zlar: jamiyat, ma'naviyat, cholg'u, san'at, cholg'ushunos, olimlar, mutafakkir, me'ros.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I12Y2025N24>

Kirish. Ko'plab yozma manbalarda ming yillar davomida musiqa va cholg'u ijrochiligi, musiqa asboblarning o'ziga xos jihatlari, ijrochilik mahorati hamda mashhur sozandalar haqidagi qimmatli ma'lumotlar uchraydi. Bu manbalar cholg'u ijrochiligining boy va sermazmun tarixga ega ekanidan dalolat beradi. Tarixiy ma'lumotlarga ko'ra, Markaziy Osiyo xalqlarida, boshqa ko'plab xalqlar singari, musiqa ijrochiligi qadim zamonlardan buyon xalqning to'y-marosimlari, sayillar va bayramlarda yakka ijro yoki turli hajmdagi jamoalar shaklida namoyon bo'lgan. Vaqt o'tishi bilan bu an'ana hukmdorlar saroylarida tashkil etilgan maxsus ijrochilar jamoalari orqali rivojlanib, takomillashgan holda uzoq tarixiy taraqqiyot yo'lini bosib o'tib, hozirgi mukammal ko'rinishiga yetib kelgan.

XX asr boshlarida O'zbekistonda folklor-etnografik ansambllar va xalq teatrlarining tashkil etilishi, Turkiston xalq konservatoriyasining ochilishi, shuningdek, turli ijodiy jamoalarning shakllanishi, o'zbek musiqasini ilmiy jihatdan o'rganish va yozib olish ishlari

musiqa va ijrochilik san'atining jadal rivojlanishiga muhim turtki bo'ldi. Keyingi yillarda O'zbekiston davlat filarmoniyasi qoshida tuzilgan "Shodlik", "Lazgi", "Go'zal", "Zarafshon", "Bahor" kabi ashula va raqs ansambllari, T.Jalilov nomidagi davlat akademik xalq cholg'ulari orkestri, shuningdek, O'zteleradiokompaniyasi huzuridagi Y.Rajabiy nomidagi maqomchilar ansambli va D.Zokirov nomidagi xalq cholg'ulari orkestri bu yo'nalishda muhim o'rin egalladi. So'nggi yillarda esa "So'g'diyona" xalq cholg'ulari davlat kamer orkestri hamda viloyatlarda faoliyat yuritayotgan ko'plab ashula va raqs ansambllari orqali cholg'u ijrochiligi san'ati, jumladan qashqar rubobi ijrochiligi O'zbekistonda va xorijiy mamlakatlarda keng targ'ib qilinib, rivojlantirib kelinmoqda.

Mazkur jamoalar tarkibida ko'plab mashhur rubobchi sozandalar ijod qilgan va bugungi kunda ham samarali faoliyat yuritib kelmoqda. 1936-yilda Farg'ona vodiysidagi Shohimardon qishlog'ida o'tkazilgan xalq sayli davomida ustoz M. Mirzayev uyg'ur sozandasidan qashqar rubobini sotib olib, uni Toshkentga olib keladi va usta Usmon Zufarov bilan hamkorlikda cholg'uni takomillashtiradi. Jumladan, rubobning menzurasi uzaytiriladi hamda dastasiga latun qalamchalar o'rnatiladi. Shu tariqa bugungi kundagi qashqar rubobining zamonaviy ko'rinishi yaratiladi. Oradan ko'p o'tmay, ustoz M. Mirzayev ijrosi orqali mazkur cholg'u o'zbek musiqa ijrochiligida mustahkam o'rin egallab, rubobning mohir ijrochilari yetishib chiqishiga zamin yaratadi.

Adabiyotlar tahlili. O'zbek xalq cholg'u asboblari, xususan tanburni takomillashtirish bilan XX asrning 30-yillarida Rossiya cholg'u asboblari ustalari (T. F. Podgorniy, Y. F. Vitachek), shuningdek Marklenkirxen (Germaniya) ustaxonalarida ham shug'ullanishdi. O'zbekiston musiqa san'atining ko'zga ko'ringan arboblari biri N. N. Mironov aytganlariga qaraganda, 30-yillarda usta T. F. Podgorniy tomonidan "tanbur o'rniga turk cholg'u asbobi udga juda o'xshash bo'lgan udsimon mandolina yasaldi. Uning sadosi qattiq bo'lsada, o'zbek tanburi sadosiga aslo o'xshamasdi. Germaniyada esa tanbur o'rniga italyancha mandolina yasaldi"[1]. B. A. Struve o'z asarida usta Usmon Zufarovning an'anaviy o'zbek dutorini takomillashtirish ishini ajratib ko'rsatib, bu ish dutorning sadosini kuchaytirish hamda uni bezash sifatini yaxshilashdan iborat bo'lganligini ta'kidlaydi. Bu asar ushbu sohadagi dastlabki ilmiy izlanish ekanligini qayd etish lozim. "Rekonstruksiyalash g'oyasi o'zbek sozandalari va ustalari fikri-zikrini ko'pdan buyon band qilib kelardi, lekin ularning urinishlari epizodik, parokanda va tizimsiz edi. Bunday urinishlar, odatda, ratsional akustik, badiiy va ijrochilik asosidan mahrum bo'lgan "xayoliy" xususiyatga ega bo'lib, ko'pincha sozning tashqi ko'rinishini o'zgartirish bilangina yakun topardi"[2]. Quyida matnning parafraz qilingan variantini keltiraman:

S. Taxalov ijrochilik faoliyati bilan bir qatorda samarali pedagogik faoliyat olib borib, T. Rajabiy, R. Qosimov, I. Ertoyev, Sh. Nuritdinov, B. Ergashev, R. Karimov, O. Nazarov kabi ko'plab yetuk sozanda-ijrochilarni yetishtirdi. U an'anaviy ijrochilik yo'nalishi bilan birga akademik ijro uslubini ham chuqur va puxta egallagan san'atkor sifatida tanilgan. S. Taxalov tomonidan ijro etilgan kuylar gramplastinkalarga yozib olingan hamda O'zbekiston radiosining oltin fondidan munosib o'rin olgan.

Natija va muhokama. XX asrning 20-30-yillaridayoq o'zbek xalq ustalaridan Usmon Zufarov, Matyusuf Xarratov, Shorahim Shoumarov va boshqalar xalq cholg'u asboblari takomillashtirish yo'lida dastlabki ishlarni qildilar. Ular sado kuchini oshirish va sifatini yaxshilash, tashqi bezakni ko'rkamlashtirishga intildilar. Sadoni kuchaytirish o'sha davr sozlarini takomillashtirishdan ko'zlangan asosiy maqsad bo'lgan. Bu fikrni muzeyda saqlanib

qolgan cholg'u asboblari nusxalari tasdiqlaydi[3]. Sadoni takomillashtirish uchun turli usullar sinab ko'rildi — sozning korpusi shakli o'zgartirildi, dutor, tanburning ichki qismi ikki yoniga qo'shimcha rezonatsiyaga mo'ljallangan torlar tortildi, biroq parda bog'lamlari, tovush qurilishi va tovushqator o'zgarishsiz qolaverdi. Yoki tanbur dastasi yoxud g'ijjak korpusi ostiga yog'och og'iz o'rnatildi-ki, bu, konstruktorlarning fikricha, sadoni kuchaytirishga xizmat qilishi lozim edi. Soz ustasi Usmon Zufarov 1927-yilda radio qoshidagi milliy cholg'u asboblari ansambli buyurtmasi bo'yicha katta dutor, kamaydi dastaning yuqori qismida og'iz bo'lgan, tanbur hamda korpusning quyi qismida og'iz bo'lgan g'ijjak yasadi. Ular soz sadosini kuchaytirishga urinib, tovushqatori, torlarning sozlanishi, diapazoni, yasash usuli va boshqa xususiyatlari an'anaviyligicha qolgan cholg'u asboblari yaratishdi.

Qashqar rubob ijrochilik san'ati bosqichma-bosqich shakllanib, izchil rivojlanib kelmoqda. Bugungi kunda ushbu cholg'u nafaqat ijrochilik amaliyotida, balki musiqiy ta'lim tizimida ham yetakchi cholg'ulardan biri sifatida mustahkam o'rin egallagan. Qashqar rubobi yo'nalishida O'zbekiston xalq artisti Muhammadjon Mirzayev, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artistlar Qobiljon Usmonov, Shavkat Mirzayev, Tohir Rajabiy, Zamira Rahmatullayeva, Odiljon Nazarov kabi taniqli sozandalar yetishib chiqdi. Shuningdek, ushbu cholg'u bo'yicha ko'plab Respublika va xalqaro tanlovlar g'oliblari kamol topgan. Hozirgi vaqtda oliy, o'rta-maxsus ta'lim muassasalarida hamda bolalar musiqa va san'at maktablarida qashqar rubobi bo'yicha tizimli ta'lim yo'lga qo'yilgan.

Cholg'u ijrochilik san'atini bastakorlik ijodisiz tasavvur etib bo'lmaydi. Ayniqsa M. Bafoyev, S. Jaliln, M. Sautov, A. Mansurov, R. Abdullayev, H. Rahimov, M. Otajonov, O. Abdullayeva, J. Charshemov kabi kompozitorlarning qashqar rubob, tanbur, ud, dutor, g'ijjak, afg'on rubob, doira hamda xalq cholg'ulari orkestri uchun yaratgan asarlari badiiy yetukligi, cholg'u imkoniyatlarini to'liq ochib berishi va ijrochilik mahoratini rivojlantirishga xizmat qilishi bilan ajralib turadi. O'zbekiston kompozitorlarining qashqar rubobi uchun maxsus yaratgan asarlari ushbu cholg'u ijrochiligining yangi ufqlarini ochib bermoqda hamda ijro va o'quv repertuarini boyitmoqda. Ushbu asarlarda milliy musiqiy an'analar zamonaviy musiqiy tafakkur bilan uyg'unlashgani yaqqol namoyon bo'ladi.

S. Hayitboyevning "Ballada", T. Azimovning "Durdona", M. Bafoyevning "Afsona", Q. Komilovning "Fantaziya" va "Mohim" poemasi, M. Otajonov, O. Abdullayeva, R. Abdullayevlarning qashqar rubob va orkestr uchun konsertlari, J. Charshemovning "Tarix sadosi", N. Safarovning "Sharqona fantaziya" kabi asarlari milliy ohanglar va zamonaviy garmoniyalarning uyg'unligi bilan ijrochilar hamda mutaxassislar tomonidan yuksak baholanmoqda.

Qashqar rubob ijrochiligi mohir sozandalar va bastakorlar ijodi bilan chambarchas bog'liq. Bastakor va taniqli sozanda, O'zbekiston xalq artisti Muhammadjon Mirzayev XX asrning 50–60-yillarida sermahsul ijod qilib, qashqar rubobi uchun yaratgan asarlari orqali ushbu cholg'uni xalq orasida keng ommalashtirdi. Uning bastakorlik va ijrochilik faoliyati qashqar rubobini o'zbek xonadonlariga olib kirishda muhim rol o'ynadi. U o'g'li — O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist Shavkat Mirzayev bilan ijro etgan duetlari o'ziga xos badiiy jozibasi bilan ajralib turadi. "Shodlik", "Marg'ilon qizlari", "Intizor etma", "Gulrux", "Orzu dil", "Dil kuylasin", "Lirik kuy" kabi asarlar rubob repertuarini boyitibgina qolmay, ijrochilik madaniyatining yuksalishiga xizmat qildi.

Qashqar rubob ijrochiligining rivojida E. Shukrullayev va A. Bahromovlarning ham hissasi beqiyosdir. Ular ushbu cholg'uda ikki yo'nalishda ijro qilib, jahon festivallari g'olibi bo'lish bilan birga, o'zbek san'atini xalqaro miqyosda targ'ib qilgan ilk rubobchilardandir. M. Mirzayevning shogirdlaridan biri — O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist Qobiljon Usmonov ko'p yillik ijodiy faoliyati davomida ijrochilik san'atiga katta hissa qo'shdi. Uning "Boshlang'ich rubob darsligi" keyingi avlod rubobchilari uchun muhim o'quv qo'llanma bo'lib xizmat qildi. U D. Zokirov nomidagi xalq cholg'ulari orkestrida qariyb 40 yil davomida samarali faoliyat yuritdi.

Qashqar rubob ijrochiligida alohida o'ringa ega sozandalardan biri Adham Xudoyqulov bo'lib, uning ijrosi texnik murakkabligi, badiiy jozibasi va mukammalligi bilan ajralib turadi. Uning ijrosidagi ko'plab asarlar Respublika radiosi fondiga yozib olingan. Mashhur rubobchi Ariel Boboxonov esa ko'p yillik pedagogik va ijrochilik faoliyati orqali ko'plab yetuk sozandalarni tarbiyaladi. Uning "Xurram", "Feruza", "Buxoro go'zali" kabi asarlari rubobchilar repertuaridan mustahkam o'rin egallagan. Germaniyada bo'lib o'tgan gastrollardagi muvaffaqiyatli chiqishlari uning xalqaro miqyosdagi obro'sini yanada oshirdi.

Respublikadagi ko'plab sozandalar ustози, Toshkent davlat konservatoriyasining sobiq professori Sulaymon Taxalovning qashqar rubob ijrochiligi va pedagogika sohasidagi xizmatlari alohida e'tiborga loyiqdir. U ijrochilik bilan bir qatorda T. Rajabiy, R. Qosimov, I. Ertoev, Sh. Nuritdinov, B. Ergashev, R. Karimov, O. Nazarov kabi ko'plab yetuk sozandalarni tarbiyaladi. S. Taxalov an'anaviy va akademik ijro yo'nalishlarini mukammal egallagan san'atkor bo'lib, uning ijrolari gramplastinkalar va O'zbekiston radiosi oltin fondida saqlanmoqda.

Shuningdek, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist, bastakor va mashhur rubobchi Shavkat Mirzayev qashqar rubob ijrochiligini faol targ'ib etib, ko'plab asarlar yaratdi va taniqli xonandalar bilan hamkorlik qildi. U dunyoning ko'plab mamlakatlarida gastrollarda bo'lib, o'zbek milliy san'atini keng namoyish etdi. Taniqli rubobchi Tohir Rajabiy esa an'anaviy va akademik ijro uslublarini uyg'unlashtirgan holda, boy ijodiy meros yaratdi. Uning ijrosidagi yuzdan ortiq asarlar O'zbekiston radiosi oltin fondida saqlanib, Vengriya, Germaniya va Rossiya kabi davlatlarda bo'lib o'tgan gastrollarda katta e'tirofga sazovor bo'ldi.

Dutor, rubob va g'ijjak singari cholg'u asboblari parklar, klublar, teatrlar va konsert zallarida emas, balki yopiq binolarda yaxshi sado beradi. Ularni qayta yaratish zarur bo'lib, bu ustalarning ijodiy ishi bilan bog'liq. Bizning baxtiyor davrimizda har bir mehnatkash bunyodkorlikka intiladi. "O'zbekistonning 15 yilligiga dator, tanbur va g'ijjakning yangi konstruksiyasi yaratildi. Shaklan yevropacha cholg'u asboblari (skripka va gitara)ni eslatuvchi ayrim detallarni konstruksiyalab, kiritdim. Yangi konstruksiyadagi sozlarda sado eski namunadagiga nisbatan kuchliroq va tozaroq bo'lishi lozim"[4].

Markaziy Osiyoda o'zbeklar, tojiklar, uyg'urlar, qoraqalpoqlar va turkmanlar orasida dator keng ommalashgan cholg'u bo'lib, har bir xalqda o'ziga xos o'zgarishlari bilan yasaladi. Birining dastasi kaltaroq, boshqasi uzunroq, birining kosasi katta — dastasi kalta, birining kosasi ham kichkina — dastasi ham kalta va hokazo. Faqat o'zbek millatiga xos datorlarga nazar tashlaydigan bo'lsak, bunda ham mahalliy uslubiga qarab ushbu cholg'uning turli xillari mavjudligini ko'ramiz. Masalan, Xorazm datorlarining kosasi va dastasi ham kichkina va ixcham. Bu datorlar Xorazm baxshilarining jo'rnavoz cholg'usi sifatida ham qo'llanilgan. Surxondaryo baxshilarining Do'mbiralari esa undan-da kichik va parda bog'lamalari ham bog'lanmagan. Toshkent datorlari ayollar uchun kichikroq, erkaklar uchun kattaroq qilib

yasaladi. Lekin hamma dutorlar ham o'ziga xosligi bilan ajralib turadi. Zamonlar o'tishi bilan cholg'u asboblari ham o'zgarib mukammallashib boradi yoki shu cholg'uni to'ldirish uchun yana shunga o'xshash sozlar yaratiladi. Dutorni misol qilib oladigan bo'lsak, milliy dutorni yanada takomillashtirish uchun "has" (cho'p) pardalar qo'yilib pardalar soni ko'paytirilib xromatiklashtirilgan. Tovush kuchini oshirish va texnik imkoniyatlarni rivojlantirish maqsadida esa xromatik pardali dutor oilalari yaratilgan. Xullas, dutor cholg'usi zamonlar sinovidan o'tib, bizning davrimizgacha o'zining ijro xususiyatlarini yanada yorqinroq namoyish qila oladigan nafosatli soz sifatida rivojlanib kelmoqda. Dutorning shakllanish jarayoni zabardast sozandalarning ijro uslublari, mehnatsevar ustalarning maktablari va amaliy imkoniyatlari bilan bog'liq bo'lib kelgan. Mustaqilligimiz buyuk ajdodlarimizni boy tarixiy qadriyatlarini yanada rivojlanishiga e'tiborni kuchaytirib, Vatanga mehr-muhabbat ruhida tarbiyalash talablari bilan biz ustozlar oldiga muhim vazifalarni qo'ymoqda. Ma'naviy uyg'onish samarasi insonlarni o'zligini anglashi, milliy g'ururi, oriyati, ajdodlarimiz o'tmishidan faxrlanish, madaniyat va ma'naviyatga xizmat qiluvchi eng yaxshi namunalarni rivojlantirishda hissa qo'shish, xullas kelajak har kimning o'z qo'lida mehnatida va ongli faoliyatida ekanligini his qilishda namoyon bo'lmoqda.

Xulosa. Xalq cholg'u asboblari yaxshilashga urinish, ma'lumki, har qanday musiqiy madaniyatda bo'lgan va bo'lajak, chunki olimlar ham, xalq sozandalari ham barcha davrlarda o'z davri musiqa san'ati darajasiga muvofiq bo'lish uchun milliy cholg'u asboblari sozini tartibga solishga, diapazonini (ko'lamini) kengaytirishga, registrini (pardasini) oshirishga intilganlar. O'zbek sozandalari dutor va boshqa cholg'u asboblarning ijro imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida azal-azaldan «xas parda» (qo'shimcha parda) deb atalmish vositani qo'llaganlar. Ushbu talablarni hayotning o'zi yangi ijtimoiy badiiy vazifalar bilan birga olg'a surgan. Bu jarayon ma'lum darajada stixiyali bo'lib, davrning o'zgarib borayotgan talablariga javob bergan holda, evolyutsion tarzda rivojlangan.

O'zbek xalq cholg'u asboblarning takomillashtirilishi to'g'risida ilk bor V. M. Belyayevning «Узбекские народные инструменты» kitobida eslatib o'tilgandi. So'ng boshqa ayrim asarlarda ham bu masalaga to'xtab o'tilgan. Mualliflar ushbu cholg'u asboblarning sadosi sifatini yaxshilash, tovushini kuchaytirish, sozini tartibga solish, ya'ni mavjud asboblarning negizida ularning birmuncha mukammal namunalarni yaratish, tarkibini kengaytirish zarurligi to'g'risidagi fikrlarni bayon etishgandi. Shu bilan birga, respublikada umuminsoniy tajribaga tayanib, o'zbek xalq takomillashgan cholg'u orkestrini hamda turli ansambllarni tashkil qilish uchun bir turdagi cholg'u asboblari oilasi tayyorlana boshladi. Shuning qatorida an'anaviy cholg'u asboblari an'anaviy musiqiy amaliyotda taomilda bo'lishda davom etdi va hozir ham ular taomildadir. Ular ham takomillashtirilmoqda va ahamiyati hech qachon pasaytirilmagan.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Книга отзывов экспериментальной лаборатории по усовершенствованию народных инструментов.
2. Кузнецова Г., Садиков Ф. Государственный оркестр народных инструментов им. Т. Джалилова. Ташкент 1990.
3. Ливиев А. Узбек халқ чолғулари оркестри.Т., 1971.
4. Ливиев А. Игра на реконструированных народных музыкальных инструментах как форма музыкально-эстетического воспитания. Сб. «Некоторые вопросы музыкального образования в Узбекистане».Т., 1974.

-
5. Ливиев А. Реконструкция узбекского народного инструментария как средство развития современной исполнительской культуры. Сборник «Вопросы музыкального образования в Узбекистане».Т., 1977.
 6. Fitrat. O'zbek klassik musikasi va uning tarixi. T., 1993.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 12 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).